

населення, підвищенням правової свідомості та формуванням культури поваги до прав людини. Це стане основою для створення умов, у яких права людини будуть визнаватись і захищатись незалежно від обставин. Залучення міжнародного досвіду та адаптація європейських стандартів до українських реалій дозволять забезпечити ефективне правове регулювання і реалізацію прав людини. Успішна інтеграція України до європейської спільноти можлива лише за умови дотримання принципів верховенства права, рівності, недискримінації та пропорційності у обмеженні прав і свобод.

Таким чином, вирішення зазначених питань сприятиме зміцненню довіри громадян до державних інституцій, формуванню соціальної стабільності, а також створенню умов для сталого розвитку суспільства. Захист прав людини є не лише викликом, але й можливістю для духовного та правового відродження України, що підкреслює її готовність до європейського майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конституційно-правові засади захисту прав і свобод людини. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 41/2024. С. 344. Автор. кол.: Забродський Г.Е., Борщевський Н.Р., Бабій А.М., Проданчук В.П., Городецький О.О., Гузела Н.М.. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/1290-Article%20Text-1985-1-10-20240921.pdf>

Головко Олександр Віталійович,
здобувач вищої освіти бакалавра ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та
прав людини НАВС, кандидат юридичних
наук

КОНСТИТУЦІЙНА ДЕМОКРАТІЯ У ВИКЛИКАХ ВІЙНИ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАВ І ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

Конституція України визначає європейську ідентичність українського народу, проголошує незворотність європейського та євроатлантичного курсу, а також декларує прагнення розвивати та зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. Обравши європейський напрям розвитку, Україна намагається позиціонувати себе як держава, функціонування якої ґрунтується на принципах конституційної демократії.

Як найпрогресивніший здобуток політико-правового розвитку людства, конституційна демократія є тим політичним режимом, що покликаний забезпечити гуманістичну спрямованість суспільства, базуючись на повазі та дотриманні прав людини, верховенстві права та незалежності демократичних інституцій. Однак, законодавче закріплення положень про визнання народу єдиним джерелом влади, верховенства права, поділу влади на три окремі гілки, незалежність та неупередженість судів та інших демократичних атрибутів правової держави та громадянського суспільства ще зовсім не означає їх реальне забезпечення на практиці.

На сьогодні наша держава протистоїть найсерйознішим загрозам, що виникли з моменту її заснування. І ці виклики є екзистенційними, тобто такими що загрожують самому існуванню держави як окремого самостійного і суверенного суб'єкта міжнародних відносин.

Війна, як екзистенційний виклик для будь-якої держави, перевіряє здатність цієї системи функціонувати у надзвичайних умовах. Україна, яка з 2014 року перебуває в стані збройної агресії, демонструє приклад того, як конституційна демократія може вистояти за таких обставин, зберігаючи основні принципи свободи та правової держави [2].

Одним із ключових викликів для конституційної демократії в умовах війни є забезпечення балансу між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням прав людини. Відповідно до теорії верховенства права, навіть у кризових ситуаціях законодавство має відповідати критеріям прозорості, передбачуваності та обмеженості [3]. Як наголошує Бориславська О., війна вимагає від державних інституцій прийняття рішень, які не лише забезпечують обороноздатність, але й не підривають довіру громадян до демократичного режиму [2]. Особливу роль у цьому контексті відіграє Конституційний Суд України, який забезпечує відповідність правових актів та політичних рішень основним положенням Конституції.

Складність забезпечення свободи слова під час війни є однією з ключових проблем сучасної демократії. В умовах інформаційної війни, яка супроводжує військові дії, держава змушена боротися з пропагандою та дезінформацією, що може впливати на суспільну думку та політичну стабільність. Проте такі обмеження повинні відповідати критеріям пропорційності, щоб не перетворитися на інструмент цензури. Як зазначає Alexandru Tănase, свобода слова залишається наріжним каменем демократії, але її обмеження вимагає делікатного підходу, який враховує як загрози, так і права громадян [3].

Популізм, з його властивою тенденцією до концентрації влади, є ще одним викликом для конституційної демократії. У сучасному світі популістські рухи часто використовують демократичні інструменти для посилення контролю над інституціями, що в результаті призводить до ерозії демократії [3]. Як свідчить практика, популісти не лише маніпулюють виборчими процедурами, але й вдаються до обмеження незалежності судової гілки влади [4]. У цьому контексті необхідність збереження незалежності конституційного контролю стає

пріоритетним завданням для України. Верховенство права не може бути забезпечене без належного функціонування судової системи, яка слугує стримувальним механізмом від можливих зловживань виконавчої або законодавчої гілок влади [2].

Новизну сучасних викликів також визначає стрімкий розвиток цифрових технологій. Масовий збір даних, контроль за комунікаціями громадян і зростаюча загроза кібератак змінюють підходи до забезпечення приватності та захисту персональних даних. Як зазначає А. Тенасе, технологічний прогрес несе як можливості, так і ризики для демократичних суспільств [3]. У країнах, що розвиваються, технологічна нерівність призводить до посилення соціальної нерівності, що суперечить принципам рівності та справедливості, закладеним у Конституції [1]. Для України це питання набуває особливої актуальності, оскільки цифровізація державних послуг та безпеки під час війни потребує особливих правових гарантій.

У науковій площині вирішення цих проблем полягає у пошуку оптимальних моделей конституційного контролю, які дозволяють ефективно реагувати на загрози, зберігаючи основоположні цінності. Наприклад, використання рекомендацій Венеціанської комісії щодо верховенства права може стати основою для формування механізмів оцінки пропорційності обмежень прав громадян [5]. Комісія є форумом, в ході якого країни можуть обмінюватися інформацією, вчитися один у одного, обговорювати ідеї і проекти, пов'язані з конституційними питаннями. Венеціанська комісія є загальновизнаним європейським та світовим консультативним юридичним органом. Особливого значення мають висновки Комісії з питань, які стосуються відповідності європейським стандартам проектів законодавчих актів або законів.

Нарешті, не менш важливим завданням є підвищення правової обізнаності громадян, що дозволить формувати критичне мислення і знижувати ризики маніпуляцій та популізму. Як зазначає Бориславська О., у сучасному суспільстві саме освіченість та залученість громадян є ключовими чинниками збереження демократичних цінностей, навіть у найскладніші періоди [2].

Український досвід боротьби за незалежність і водночас захист демократичних інститутів є прикладом для багатьох інших держав. Незважаючи на безпрецедентні виклики, країна демонструє здатність адаптуватися до умов війни, зберігаючи основоположні принципи конституційної демократії. Водночас розвиток правових механізмів захисту прав і свобод, а також підвищення ефективності конституційного контролю залишаються важливими завданнями для забезпечення стабільності та процвітання в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.11.2024)

2. Бориславська О. «Демократія на паузі? Співвідношення демократії з іншими конституційними цінностями в умовах війни» : збірник матеріалів і тез міжнародної конференції «Конституція України та триада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції (м. Київ, 28 червня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. 206 с. С.16-21.

3. Alexandru TĂNASE. The Role of Constitutional Courts in Preserving Democracy in the Modern World. «Конституція України та триада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції». Міжнародна конференція з нагоди Дня Конституції України (м. Київ, 28 червня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. 204 с. С. 165-169.

4. Carolyn HAMMER. «The Role of Constitutional Justice in Strengthening Democratic Institutions, Respect for Human Rights and the Rule of Law in the OSCE Region». «Конституція України та триада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції». Міжнародна конференція з нагоди Дня Конституції України (м. Київ, 28 червня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. 204 с. С.66-70.

5. Венеціанська комісія. Вища Рада Правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/page/venecianska-komisiya>

Горобець Тетяна Мирославівна,
здобувачка вищої освіти бакалавра ННІ
№ 1 Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Осауленко Андрій Олександрович,
професор кафедри конституційного права
та прав людини НАВС,
доктор юридичних наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 2014 року на території Української держави триває воєнне протистояння з російською федерацією. З 24 лютого 2022 року РФ розпочала повномасштабне вторгнення, унаслідок якого розгорнулася російсько-українська війна. На теренах нашої держави введено воєнний стан, що зумовило необхідність внесення змін до різних нормативно-правових актів.

Із початком збройного опору її громадяни України потребують особливого захисту своїх основоположних прав та свобод. Проте незважаючи на такий складний та екстремальний час держава повинна забезпечувати баланс між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням фундаментальних прав і свобод громадян.